

Антики, музеи и иманяри

от д-р Майя ВАСИЛЕВА,
Център по тракология
"Проф. Александър Фол", БАН

В началото на януари тази година във Филаделфия, САЩ, се състоя 110-та годишна среща-конференция на Американския Археологически Институт. Както винаги, в нея участваха стотици изследователи – не само от Америка, но и от редица европейски страни – археолози и специалисти в помощните на археологията технически дисциплини.

Тазгодишната сесия беше забележителна с вниманието, което се отдели на запазването на културно-историческото наследство и мерките срещу нелегалния износ на антични паметници от целия свят. Заради скорошния американски "опит" в Ирак, естествено беше организирането на кръгла маса за опазването на историческото наследство по време на военен конфликт. На тази тема бе посветена и първата пленарна сесия под егидата на президента на Американския институт. Военни и цивилни обсъждаха възможностите и необходи-

мите ресурси за опазване на културните и историческите паметници в зоните, където се водят военни действия.

По време на годишната среща бяха организирани още три сесии, посветени на опазването на античните паметници. Акцентът в една от тях бе поставен върху международния пазар, аукционите и големите търговци на древни предмети, които стимулират иманярството и нелегалния износ. Тематиката в докладите от тази сесия варираше от ситуацията в Южна Америка до Камбоджа и Китай. Съвсем ясно се очертаха глобалните размери на проблема.

Отделна сесия бе посветена на археологическите и законовите проблеми при опазването на подводното културно наследство. Тя бе провокирана от наскоро открито съкровище край бреговете на Испания от американски военноморски части. Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на подводното културно наследство, подписана и от

Република България, влезе в сила на 1 януари 2009 г.

Кулминацията в дискусиите на тази тема, обаче, беше връчването на годишната награда Бийкън (= "Фар") на организацията СЕЙФ (SAFE – съкращението като дума означава "запазен, спасен", а под отделните му букви се крие фразата "Запазване на антиките за всички"). Това е неправителствена

Проф. Колин Ренфрю

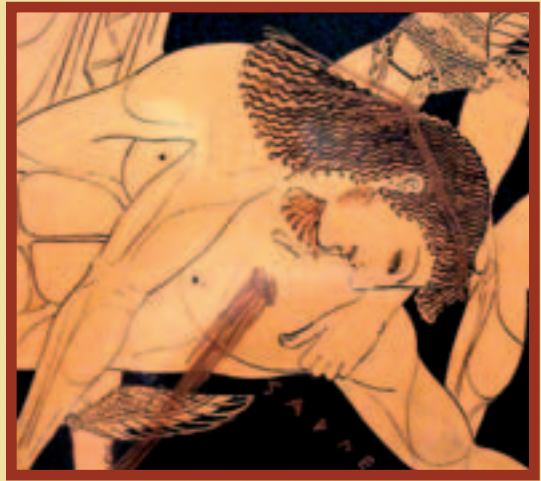
организация с идеална цел, създадена през 2006 г., която работи за опазване на културните паметници по света и за информиране на общественото мнение за невъзвратимите щети, които нанасят ограбването, изнасянето и нелегалната търговия с културни ценности. Наградата бе връчена на британския учен проф. Колин Ренфрю от университета в Кеймбридж. Ренфрю е емблематична фигура в Кеймбриджската школа в теоретичната, "процесуална" археология. Неговите научни занимания включват изследването на обекти от неолита и бронзовата епоха в Гърция, на Цикладската култура, както нова теория за прародината и разселването на индоевропейците. Той е един от създателите на Научния център за нелегални антики в Кеймбридж през 1996. Издал е две книги (едната в съавторство) за ограбването и нелегалния износ на

Кратерът на Ефроний. Нелегално изнесен от Италия и продаден на Метрополитен музей - Ню Йорк за 1 млн. долара от Джакомо Медичи. Върнат в Италия миналата година. Ефроний е древногръцки вазописец живял в края на VI и началото на V век пр. Хр. Върху съда са изрисувани сцени от Троянската Война.

антични предмети.

При връчването на наградата, проф. К. Ренфрю изнесе публична реч, в която отново наблегна на неимоверните размери на иманярска дейност почти навсякъде по света. Той показа схема-модел, по която се извършва продажбата на нелегално изкопани антични предмети, "изпира се" техният произход и накрая те се озовават в частни колекции или, за жалост, дори в големи световни музеи. Алчността на частните колекционери и стремежът на уредниците да притежават повече и по-ценни находки стимулират иманярската дейност навсякъде. Акцент в речта на проф. Ренфрю бе информацията за човешко-

Кратерът на Ефроний - детайли

то минало, която се унищожава безвъзвратно при тази дейност, когато находките са извадени от техния археологически контекст и липсва професионална археологическа документация. Той

даде пример с някои световни паметници, като например фризовете от Партедона в Британския музей, за чието връщане Гърция активно настоява в последно време. Те, обаче, както и па-

Антични предмети от склада на контрабандиста Джакомо Медичи

метниците от Ниневия, изнесени от О. Х. Лейърд през XIX в., каза Ренфрю, са били научно разкопани и тяхната историческа информация не е загубена. Естествено, тяхното притежание също поставя редица етични и законови проблеми за културното наследство на всяка страна.

Както показаха примерите на проф. Ренфрю, световноизвестни музеи също са замесени в търговията с антики – най-големи критици понесоха музеят "Дж. Пол Гети" в Лос Анджелис и музеят Метрополитън в Ню Йорк. И неслучайно. Наскоро и двата музея бяха принудени да върнат на Италия редица експонати. В скандалното разследване, отнело десет години на Отдела за изкуство на италианските карабиниери, особено нашумя случаят с червенофигурния кратер от VI в. пр. Хр., изрисуван от художника Еуфрониос, и закупен от Метрополитън през 1972 г. за колосалната по това време

сума от един милион долара. Вазата бе върната на Италия. Както прането на пари, така и прането на произход на антики трудно се доказва. Чест прави на италианските власти, че не се отказа и успяха да разплетат международна мрежа за трафик на нелегално придобити антични предмети (някои дори откраднати от местни италиански музеи). Сред множеството заловени находки, имаше и такива от България и Гърция (преди няколко дни италианските власти ни върнаха голяма група антични предмети).

В изказването на британския учен, както и в последвалите поздравления, с болка се напомняше, че има и уредници на музеи, които стават съучастници в "легализирането" на ограбените находки. Публикуването на каталог на частна колекция от специалисти не може да запълни липсващата информация за техния произход. Най-често той е неизвестен или "изпран". При-

лежното "научно" описание на предметите със съответната датировка, паралели и т.н. само замазват факта, че те са извадени от оригиналния им археологически контекст. Временното или постоянно излагане на частни колекции от различни музеи действа в същата посока. Този неутолим интерес и на колекционери, и на музеи стремглаво увеличава иманярската дейност в почти всички страни по света. А в случая с големите колекционери и големите музеи става дума за много, ужасно много пари!

Напротив, световното обществено мнение е за по-строги правила в тази търговия и за спазване на международните споразумения. В такъв смисъл напоследък големите американски музеи приеха нови или препотвърдиха предишни декларации за мисията на музея като институция. Да се спаси античният предмет за България на всяка цена също невинаги е оправдано, защото голяма част от информацията, която той носи, вече е унищожена. Ясно е, че иманярството не може да бъде спряно, но при стриктни

Складът на контрабандиста Джакомо Медичи в Женева

Макар и късно, вече след приемането на новия Закон за културното наследство би трябвало да се замислим за вредите, които той може да легализира. Това, че по света има аукциони, частни колекции и търговия с антики само по себе си не може да бъде оправдание за либерален режим към тях.

правила за обявяване на произхода на предмета и спазване на международните конвенции, които България е подписала, то може да бъде поне сериозно ограничено. Или иначе казано, ако пазарът чувствително се свие, ще намалееят и грабителските набези.